

*Кобяко Юлія
(Полтава, Україна)*

РОЛЬ ВИШИВКИ У СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ

Вишивка – це унікальне мистецтво народної графіки української нації. Вона зберегла і несе в собі нашу багатовікову культуру. Стібки нитки – це лінії прямі по горизонталі чи вертикалі, а також і по діагоналі є основою творення складних візерунків. Це – основне у вишиванні. З цього починається захоплюючий процес творення – від простих до найскладніших орнаментальних узорів. Тут спостерігається народна винахідливість в методах побудови, розміщенні, а також у створенні нових орнаментальних форм застосування вишивки. Вишивка породжує численні зразки геніальних композицій, неперевершених за рівнем художнього виконання їх, в ній втілено красу народної вигадки, фантазії – геометрію зображення чудес Землі, природи, Сонця, людини. Вишивці належить особлива роль в духовному житті людини, створенні естетичного середовища у праці, відпочинку, святкуванні. Вишиті одяг, рушники, скатертини тощо, супроводжують наші свята, обряди, відіграють велику не тільки матеріально-практичну, а й духовно-естетичну функцію. З часу створення і дотепер вишивка відіграє велику роль в утвердженні краси нашого життя.

Сучасна вишивка мала глибокий зв'язок з традиціями народної вишивки, зберігає свій духовний зміст і доводить, що народне мистецтво як і народна пісня – це велике надбання нашої багатовікової культури. А вже уміння вишивати, носити одяг, мати вишиті речі, жити в помешканні з вишитим інтер'єром піднесе наше молоде покоління на значно вищий щабель національної культури, тобто зможе відіграти дуже велику роль у вихованні їх національної свідомості. І вже їхні діти будуть виростати гордими з того, що вони є продовжувачами української культури, українського роду – українцями.

Мамина пісня, батькова хата, дідусева казка, бабусина вишиванка, традиційний метод взаємодопомоги – толока, вечорниці – з усім цим пов'язане наше історичне минуле. Розказують нам матері, бабусі, що не так давно, але за їхніх часів, веселіші були люди, вмiли поспівати, пожартувати. Вдень робили всі свої роботи, а вечором збирались на толоку, допомагали одні одним чи кожен мав свою роботу– вишивали собі одяг – блузки, сорочки, кептарі та ін. Та ще щоб таких ні в кого не було. Це значить, що кожна дівчина придумувала собі узір. Вишиваючи, співали різних пісень, таким чином, учились співати. А потім танцювали традиційних українських народних танців. Хто не вмів вишивати, співати, танцювати – на толоки не ходили. Цього всього треба було навчитися. Це підносило їх національну свідомість і гордість. Гордіть від того, що він – українець чи вона – українка. Все це разом і прищеплювало любов до своєї Батьківщини України, її історії, її минулого і майбутнього, а потім вже до всього людства, до загальнолюдської культури.

Вишивання – як процес виконання вишивки в дуже захоплюючий,

привабливий. Заняття вишиванням розвиває творчий підхід до праці, естетичні смаки, привчає до акуратності і працелюбності, формує в школярів, учнів чи студентів звички і вміння, що їм дуже пригодиться в практичній діяльності. Можливо, захоплення вишивкою переросте в необхідність творчо працювати і зв'язати своє життя з вишивкою так, що вона стане основним видом трудової діяльності.

Прищеплювати любов до вишивки пропоную з молодшого шкільного віку. Дівчаткам обов'язково наголошувати, що вони майбутні подруги, матері – повинні оберігати кращі традиції минулого. Таким чином, наступні покоління не тільки оцінюватимуть нас, але й збережуть наші сьогоднішні набутки, які згодом також стануть традиціями. Виховання любові до рідної культури, до рідного села чи міста, до рідної мови, традицій національного одягу – це завдання першочергового значення і нема потреби це доводити. Але як виховати цю любов? Вона починається з малого: з любові до своєї родини, до свого помешкання, до своєї школи. Пропоную внести елементи вишивки до повсякденної і святкової шкільної форми учні шкіл, училищ. Це можуть бути комірці і манжети до блузок дівчат і сорочок хлопців, які можна причіпляти і відчіпляти – вишиті. Причому, кожний клас може мати свій характерний лише для нього колір, переважаючий у вишивці. Напр., початкові: 1-4 класи можуть мати з переважаючим голубими, темно-синіми чи світло-голубими кольорами вишивки, 5 класи-зеленими, 6 класи- червоними, 7 класи – жовтими і т. д. кольорами. Маю на увазі, що в кожній школі класи можуть мати свої переважаючі кольори в поєднанні з іншими, кожний клас свої, у вишитих комірцях, манжетах. А у святкові дні, там, звичайно, бажано використовувати всю різноманітність кольорів. Кожен учень і учениця повинні мати вишиті сорочки чи блузки, підібрані до їхньої шкільної форми. Це дасть змогу насамперед полюбити народну вишивку, розвивати їх естетичний смак, їхню внутрішню культуру. З іншої сторони, заставить старшокласників оволодівати різними техніками вишивки. Це може бути низинка, хрестик, гладь, також і геометричний чи квітковий орнамент. В святкові дні наших національних свят старатись наблизити одяг учнів до національного, але в сучасному стилі. Кожний учень може вибирати вишивку для себе. Можна на кожний день для комірців вдало підбирати і використовуваний ткану тасьму з узором вишивки.

Не новина, що для українського культурного контексту питання декоративного мистецтва актуальне завжди. Протягом усіх 20 років незалежності нам невтомно твердили, що квінтесенцією українського мистецтва є писанка та вишиванка. Саме для збереження такої культурної спадщини не соромно будувати нові музеї, видавати книги та впроваджувати програми державної підтримки. Прибічникам діаметрально протилежного культурного коду мимоволі доводилося ставати «дисидентами від культури», називаючи опонентів «обскурантами» та «етноцентристами», а відтак зводити всі елементи народного мистецтва до

одного зневажливого терміна – «шароварщина».

Однак якщо обличити цю конфліктну тему та звернутися до аналізу досвіду світового художнього процесу, то можна дійти висновку, що діалог між цими двома непримиренними дискурсами, тобто між «декоративним» та «актуальним» мистецтвом можливий і його провадять вже давно. Сьогодні грані між ними виявляються настільки розмитими, що замість «декоративно-прикладного мистецтва», мабуть, час говорити про мистецтво «актуально-декоративне».

Фото 1. З колекції ХУ/КУЗНЕЦОВ «Замовляння»

Наприкінці «нульових» світова арт-спільнота стала приділяти більше уваги «ручній роботі», зокрема вишивці, точніше, всьому спектру мистецтва сучасного текстилю. Роботи з використанням ручної вишивки, плетіння та гаптування поступово полишають запасники музеїв декоративно-прикладного мистецтва, відвойовуючи належне місце в просторі найактуальніших арт-тенденцій. 2007 року в Музеї декоративного мистецтва та дизайну міста Нью-Йорк пройшла масштабна виставка «Pricked: Extreme Embroidery», що мала на меті реабілітувати досі маргіналізовану «ручну роботу» та закріпити за цими творами мистецтва XXI століття роль самодостатніх арт-об'єктів.

Фото 2. З колекції ХУ/КУЗНЕЦОВ «Замовляння»

2009 року нью-йоркську ініціативу підхопив Центр Жоржа Помпиду в Парижі, що здійснив революційний перегляд власної музейної концепції, розпочавши багаторічний проект під кодовою назвою Elles@Pompidou. Нагадаємо, його суть полягає у створенні гідної альтернативи «маскулінній» історії мистецтва: французькі куратори вирішили на кілька років «виселити» з музею всі роботи, виконані художниками-чоловіками. У новій версії постійної експозиції музею всі 40 000 м² його виставкових площ заповнені винятково «жіночим» мистецтвом. Під сучасне шиття тут виділено структурний підрозділ, що має назву «Зшитий простір» і займає мало не цілий поверх, де серед маловідомих робіт можна побачити вишивки таких «жительок Олімпу», як Фріда Кало, Аннет Месаже та Луїз Буржуа. Та чи є звернення сучасного мистецтва до техніки роботи з текстилем настільки новим?

Фото 3. З колекції ХУ/КУЗНЕЦОВ «Замовляння»

...І знову сонце в кровофарбах малярів (М. Семенко)

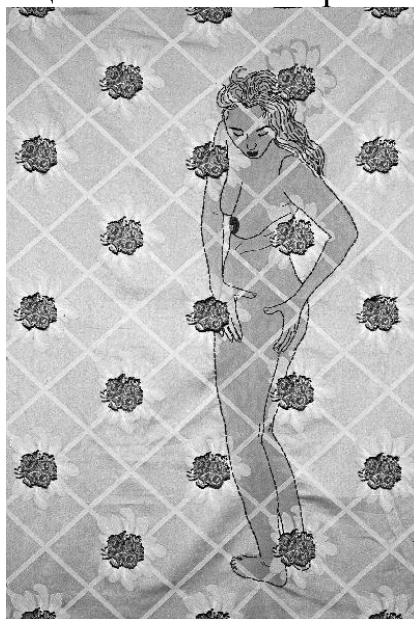
В історичній перспективі авангард звертається до текстилю не вперше: історія ХХ ст. нараховувала вже щонайменше дві спроби актуалізації цього виду мистецтва. Спочатку – на хвилі великої революції образності в 1910–1920 роках, що відбувалася переважно на теренах нашої батьківщини, а ще через півстоліття по інший бік Атлантики як наслідок радикальної феміністичної критики сучасної культури.

Фото 4. Соня Кларк. Афро Ейб ІІ.

2007 Ручна вишивка французьким вузлом на купюрі в п'ять доларів США

Попри своє велике розмаїття, авангардистські течії початку ХХ ст. мали одну спільну рису, а точніше, спільну утопію – можливість тотальної мистецької революції та утвердження диктатури безмежної творчості, позбавленої класової та гендерної ієрархії. Мали вони й спільного ворога – буржуазний смак, втілення елітаристської обмеженості мистецького салону ХІХ століття. Природно, що, намагаючись подолати нав'язані ним кордони, митці зверталися до мотивів народної вишивки, як *a priori* антиінтелектуального, подекуди «кітчевого», підкреслено бідного, а до того ж, ще й винятково «жіночого» мистецтва, яке сторіччями припадало порохом на денцях селянських скринь.

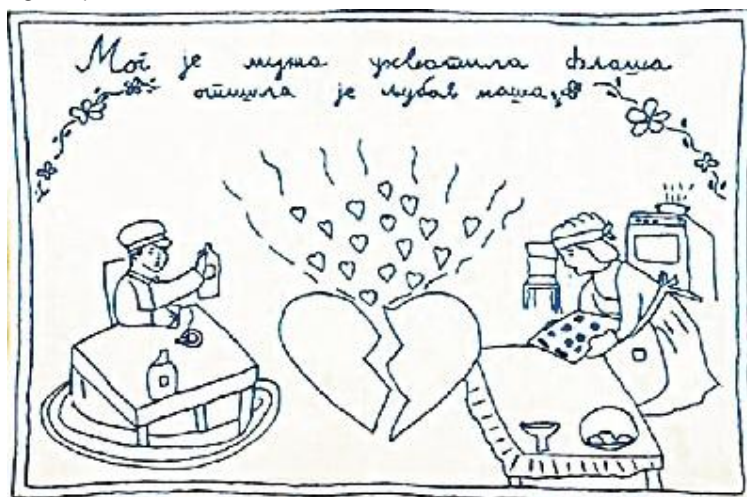

Фото 5. Орлі Коган. Жінка.. Ручна вишивка на розфарбованому шовку

Кураторська рефлексія на ці теми ще тільки починається: 2009 року галерея «Проун» московського комплексу «Винзавод» присвятила виставку «Ручна праця. Рукоділля» взаємодії текстилю та авангарду. А в лютому 2010-го в Києві відбулася камерна виставка «Оновлені шедеври», де виставлялися роботи за ескізами Казимира Малевича, Олександри Екстер, Ганни Собачко та Василя Кричевського, виконані сучасними вишивальницями.

*Хустиночку мережану вигантую, подарую, а він мене поцілує
(Т.Шевченко)*

1900 року на сторінках «Вступу до психоаналізу» Фройд твердив, що єдиним культурним надбанням, яким цивілізація завдячує жінці, є винайдення ткацтва та плетіння. Свою думку він «обґрунтовує», запевняючи, що головним поштовхом до цього винайдення було... споглядання жінкою свого лобкового волосся та страждання від відсутності фалоса, яку вона компенсувала «мастурбативними рухами при праці з веретеном».

Фото 6. Скарт. Нові вишивки (2000-ні – сьогодні)

На щастя, такі роздуми сьогодні можуть викликати лиш усмішку, однак де в чому Фройдіві слід віддати належне: його рефлексії є першою артикуляцією тисячоліть фалократії в мистецтві, де чоловікові, і лише чоловікові, належала роль творця, а жінці відводилася другорядна роль сумлінної виконавиці. До речі, сучасна американська художниця Елейн Рейчек у серії робіт *Samples* (Зразки) увічніює ці славнозвісні рядки Фройда, ретельно вишиваючи їх хрестиком на білому тлі.

По-своєму інтерпретує позицію Фройда франко-американська художниця Луїз Буржуа. У її перших металевих скульптурах присутні образи голки та веретена як складні метафори фалічності (видовжена форма) та жіночості (голкове вушко) водночас. Пізніше у скульптурі «Серце» вона використовує шпульки ткацьких ниток, з'єднавши їх із реалістичною моделлю серцевого м'яза. Згодом Луїз остаточно зафіксує

своє ставлення до ткацтва в масштабній металевій фігурі павучихи-ткалі, яку художниця асоціює зі своєю матір'ю. Мати Луїз була професійною реставраторкою класичних гобеленів. Саме вона, з одного боку, заохотила доньку до мистецтва, а з іншого, – наклала символічну заборону на весь процес ткацтва: «Мої діти ніколи не візьмуть до рук голки». Утім, на останньому етапі своєї творчості Луїз, за законами жанру, порушить материнську заборону та багато працюватиме з текстилем. Одна з найвідоміших робіт цього циклу – «Ода забуттю» (1994), являє вишиту червоними нитками книгу спогадів дитинства.

*Фото 7. Нікі де Сент Фаль. Наречена та Єва-Марія.
1963 Сітка, гіпс, мереживо, різні розмальовані іграшки*

Вишивання як метафору материнського простору, а отже, полишеного дитячого раю знаходимо і в інших художників. У серії робіт «МОМ» молода американка корейського походження Юнг Ен Парк чітко артикулює своє звернення до матері, вишиваючи тексти, як і Буржуа, червоними нитками по білому тлу. Іронічний діалог із матір'ю, зокрема стосовно власного походження з румунського села, веде американсько-румунська мисткиня Андреа Дезсо (1968 р.н.) у серії «Lessons From My Mother» («Мамині уроки»), іронічно цитуючи материнські забобони й поради щодо статевого життя: *If you let a man fuck you, he'll leave you because every man wants to marry a virgin* (Якщо ти дозволиш чоловікові оволодіти тобою, він неодмінно кине тебе, бо кожен чоловік бажає одружитися з незайманою).

*Ведьми, ведьми! Коло моїх коровок не становитесь і не дивитесь.
(Замовляння)*

До схожих прийомів вдається у своїх текстильних роботах й український художник Володимир Кузнецов, який нещодавно представив свій проект «Замовляння», виконаний у співавторстві з молодою дизайнеркою одягу Ксенією Марченко. Проект являє собою колекцію білих суконь та сорочок, на яких вручну вигаптовано тексти давніх українських замовлянь. Цього разу художник вдається до прямої цитати усної народної творчості, на протигагу власним поезіям у прозі, що були представлені на виставці фіналістів премії PinchukArtCentere восени 2009 року. У цій серії художник робить крок у бік декоративності, актуалізуючи процес створення української вишиванки. Адже вишивання має не лише декоративну, але й більш глибоку апелятивну функцію, що зближує його з поезією та процесом письма у цілому – на що прямо натякає коренева спорідненість слів «текст» і «текстиль». Текст – не що інше, як плетиво, матеріалізоване мереживо знаків та символів, які несуть у собі закодоване послання.

Фото 8. Шизуко Кімуро. Моделі в Нью-Йорку.

2006 Ручна вишивка на бавовні, шовку і синтетична пряжа на мусліні

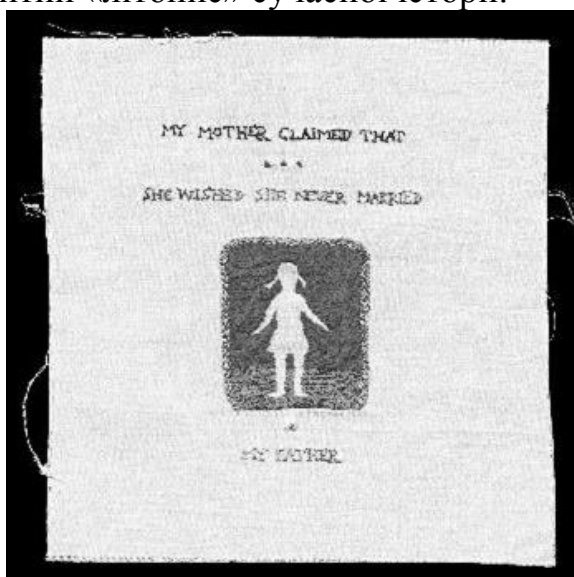
Такі послання з глибин скриньок для рукоділля, інтимного дівочого простору надсилає художниця Джотта Мой: «I'm scared to death» (Я до смерті налякана), «This is fucking Bullshit» (Це просто лайно), «I love you so much it scares me» (Я кохаю тебе так, що мені стає страшно). Свої відверті признання, подані у формі своєрідного щоденника, художниця представляє на тлі квітчастих носовичків, натягнутих на вишивальні п'яльця. Із носовими хустинками як тлом, щоправда для зовсім не таких тендітних політичних слоганів, працює ізраїльська художниця Дафна Каферман. «Arabic Is Not Spoken Here» (Тут не говорять арабською), – безапеляційно заявляє її «політична» вишивка, порушуючи питання арабо-ізраїльського

конфлікту, хоча й у лінгвістичній площині.

Послання трохи іншого характеру, які також конотуються з темою війни та смерті, розміщує на військових шинелях часів Першої світової британський художник Педді Хартлі, досліджуючи поки що мало розроблений жанр текстильної скульптури. Нагадуючи про страхіття війни в техніці, яку важко назвати «жіночною», художник вдається до поєднання традицій текстилю з сучасними комп'ютерними технологіями.

Із надбаннями «комп'ютерної» вишивки працює французька художниця Віржині Рошетті, що створила «Гобелен Баньоле», сучасний аналог середньовічного гобелена де Байо (XI ст.). У своїй масштабній роботі – гобелен Рошетті сягає 60 м у довжину – авторка відстежує історію сьогодення, побачену з екранів телебачення, створюючи вже не «щоденник», а вишитий «літопис» сучасної історії.

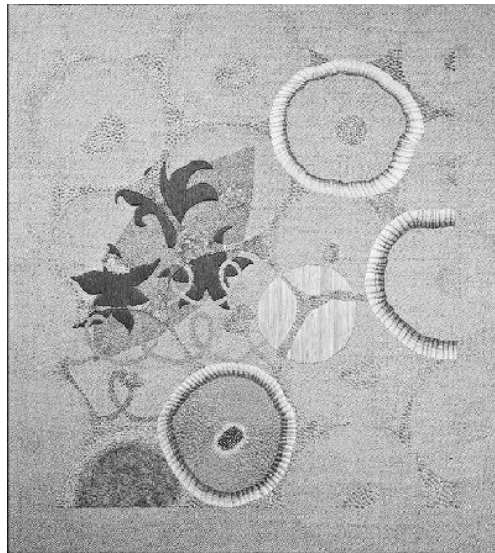

Фото 9. Андреа Дезьо. Вона ніколи не хотіла одружуватися.

Із серії «Уроки від моєї матері» 2005-2006.

Ручна вишивка шовковою ниткою на шовковому полотні

Процес вишивання знайшов своє відображення навіть у відео-арті, як-от у роботі мексиканки Ани де ла Куеви, де швейна машина методично прострочує на карті американсько-мексиканський кордон, механічними рухами голки показуючи, що «чужакам» його буде перетнути все важче й важче. А ще не можна не згадати про перформанс боснійки Майї Баєвич, на запрошення якої п'ять народних вишивальниць п'ять днів поспіль укривали візерунками захисну сітку, що вкривала пошкоджену бомбами будівлю Національного музею в місті Сараєво. Сьогодні відеодокументацію цього перформансу виставлено в Центрі Жоржа Помпіду.

Фото 10. Карін Берч. Зламаний час. 2005

Ручна вишивка з використанням шовкової нитки, пофарбованої вручну та автоматично, вишиті вручну кульки з акрилу

Безперечно, зараз, як і сотні років тому, вишивка є мовою мистецтва. Мовою дещо архаїчною, можливо, не такою багатою на «граматичні» структури, як звичніші для сучасного глядача медіа, – однак усе таки надзвичайно символічною та багатою на нові метафори. Варто лише прислухатись, і виявиться, що вишивка може говорити не тільки про «червоне й чорне», де перше – то любов, а друге – то журба, але й про такі гострі теми сьогодення, як гендерна ідентичність, соціальна нерівність, жорстокість та війна.

*Ніженець Юлія
(Полтава, Україна)*

ВЕСІЛЬНИЙ ВИШИТИЙ РУШНИК – РОДИННИЙ ОБЕРЕГ

З давніх давен рушник відігравав значну роль в українській культурі. Жодна визначна подія в житті українського народу не проходила без його участі. Рушник, являється обов'язковим атрибутом кожного свята, кожного весілля, предметом народного побуту, невід'ємним оберегом домівки. Адже, рушники і є відображенням культурного життя українського народу в візерунках яких відображені образи «берегині», «дерева життя», різні символи та прадавні магичні знаки. Рушник – це один із небагатьох предметів, який містить в собі так багато різних символічних значень:

Гостинність – на ньому гостям подавали хліб-сіль, і це означало велику гостинність господарів;

Народження дітей – на рушниках приймали новонароджених, з рушником приходили до матері привітати новонароджену дитину;

Хрещення – дитину до хрещення завжди несли на рушникові;

Смерть – рушник використовували на похоронах, на ньому труну спускали до могили, проводжали людину в останню путь;